
Situación e perspectivas da normalización no ensino

XESÚS RÁBADE PAREDES
Coordinador Docente de Galego

I. ¿QUE É NORMALIZAR? NORMALIZACIÓN E NORMATIVIZACIÓN

Galicia, historicamente, desde que deixou de ter voz propia e obedeceu a outros dictados, viviu (e vive en parte aínda) unha existencia de anormalidade ou non normalidade en calquera das facetas do seu ser colectivo, e de modo especial naqueles elementos que nutren e sustentan a vitalidade e permanencia de calquera pobo: o exercicio lexítimo da súa propia lingua e a creación mediante a mesma da súa propia cultura.

Normaliza-la lingua de Galicia, polo tanto, é introducila xa sen máis demora naqueles ámbitos claves do país (institucións políticas, sistema educativo, administracións públicas, actividades xudicial, militar e eclesiástica, medios de comunicación social, etc.) dos que foi desprazada no seu día por outra lingua que nos veu imposta.

Por iso mesmo a actual organización democrática do Estado -máis respectuosa e acorde coa pluralidade nacional que o conforma- decide reparar unha inxustiza secular e eleva a rango de oficialidade, por primeira vez na nosa historia, a lingua dos galegos. Oficialidade compartida co castelán, é certo, pero oficialidade imperativa moi oportunamente salientada nos primeiros artigos das disposicións legais (Constitución Española de 1978, Estatuto de Autonomía de Galicia de 1981 e Lei de Normalización Lingüística de 1983).

E por iso tamén o lexislador, ó facer constitucional e xuridicamente explícito que o galego é a "lingua propia de Galicia" (art. 5,1), compromete na súa recuperación e uso ós nosos gobernantes e institucións: "Os poderes públicos de Galicia garantirán o uso normal e oficial dos dous idiomas (galego e castelán) e potenciarán o emprego do galego en todos os planos da vida pública, cultural e informativa, e disporán os medios necesarios para facilitar o seu coñecemento" (art. devandito, párrafo terceiro).

A afirmación do galego como lingua propia de Galicia reviste unha importancia decisiva porque tal definición implica unha conexión íntima e identificación básica entre lingua e sociedade. En efecto, o carácter de lingua *propia* do galego proclamado no Estatuto constitúe unha

asignación de valor -un elemento axiolóxico- de especial relevancia ó trascender da dimensión persoal ou individualista para se converter nun elemento estrutural colectivo. É dicir, a sociedade galega en concreto, "ó dispoñer dun vehículo idiomático peculiar e propio dela, individualízase a través do uso da súa lingua e convértese nunha realidade histórica actuante con categoría de pobo e coa forza inmanente dun poder aglutinador dunha identidade colectiva con vontade de diferenciación fronte a todo e fronte a todos" (Daniel García Ramos).

Das tres actitudes oficiais ante unha lingua que tipifica Kloss (actitudes de represión, de simple tolerancia e de fomento), é esta última (a de potenciación) a que ha ser asumida en relación co galego polos poderes públicos de Galicia, pois así se desprende dos mandatos constitucional e estatutario. E con fundamento nestes mandatos conclúese precisamente a necesidade dun *proceso normalizador* tendente a conseguir a real normalización (o normal uso) da nosa lingua propia e cooficial. Tal é a razón de ser da LNL de 15 de xuño de 1983, unanimemente aprobada e aclamada por tódalas forzas do noso Parlamento.

Fronte á asunción social da lingua en calquera dos ámbitos de uso -que é o que implica, como vimos, o concepto de normalización-, hai outra acción secundaria, desta vez sobre o código lingüístico en si mesmo, destinada a elaborar un conxunto de pautas ou normativa estándar que, operando selectivamente sobre a riqueza e variedade das formas idiomáticas, constrúa un código eficaz de intercambio no que se recoñeza o conxunto dos falantes. É o que se denomina *normativización* ou progresiva fixación do idioma estándar, labor este esixido pola introdución da lingua en ámbitos de uso de carácter máis formal (Administración, medios de comunicación, sistema educativo...).

II. NORMALIZAR NO ENSINO. MARCO LEXISLATIVO

O fundamento legal da oficialidade do galego no ensino vén consagrado categoricamente xa desde o texto constitucional (art. 148). Con base nel, o Estatuto de Galicia, despois de definir no artigo 5 o carácter propio e cooficial do galego, asume a competencia *exclusiva* da Comunidade Galega en materia de promoción e ensino da lingua galega (art. 27 nº 20), e no artigo 31 declara a competencia plena de Galicia respecto ó regulamento e administración do ensino en toda a súa extensión, niveis e graos, modalidades e especialidades.

Partindo destas competencias no ámbito do ensino en xeral e, particularmente, con carácter exclusivo, do ensino do galego e en galego, as institucións políticas de Galicia (Parlamento e Xunta) elaboraron a respectiva lexislación normalizadora:

- Lei de NL de 15/6/83 (pp. 18 e s.)
- Decreto de 8/9/83 (p. 29).
- Orde de 1/3/88 (pp. 31 e s.)
- Disposición de 25/9/92.
- Decreto de 12/12/91 polo que se establece o currículo de Educación Infantil (p. 41).
- Decreto de 30/7/92 polo que se establece o currículo de Educación Primaria (art. 5,7).
- Orde de 17/8/92 que regula a implantación da Educación Primaria (art. 14).

Da dobre consideración que se fai do galego nas disposicións legais (o galego como obxecto ou materia de ensino e o galego como lingua vehicular), impórtanos aquí especialmente a última polo que ten de verdadeiramente normalizadora. Así, o artigo 13.1 da LNL fai específica referencia á lingua de instrución para o primeiro ensino, respecto do cal os nenos teñen dereito a recibilo na súa lingua materna. A utilización do galego como lingua vehicular refórzase no artigo 13.2: "As autoridades educativas da Comunidade Autónoma arbitrarán as medidas encamiñadas a promove-lo uso progresivo do galego no ensino".

Como mandato de singular trascendencia, dispón o artigo 14.3: "As autoridades educativas da Comunidade Autónoma garantirán que, ó remate dos ciclos en que o ensino do galego é obrigatorio, os alumnos *coñezan* este, nos seus niveis oral e escrito, en igualdade co castelán". Este precepto constitúe a base fundamental para a fixación dos obxectivos normalizadores, actuando como norma de inspiración obrigada na actividade programadora e curricular.

III. FASES DO PROCESO NORMALIZADOR. SITUACIÓN ACTUAL

En calquera proceso normalizador no ámbito do ensino podemos individualizar estas tres fases:

- 1.- Introducción da lingua no sistema como obxecto de ensino e nas relacións normais dos centros.
- 2.- Presencia parcial da mesma como lingua vehicular.
- 3.- Planificación e prazos para xeneralizala ó conxunto das áreas.
- 4.- Uso normal como lingua de instrución para a maioría das materias do currículo.

A dez anos vista -e mesmo faltando unha avaliación rigorosa do proceso, que debера ter feita Política Lingüística-, pode concluírse sen equivocación que a situación da nosa lingua no currículo escolar continúa

en precario e permanece como moito ancorada na segunda das fases apuntadas; é dicir, en posición diglósica.

En efecto, o sistema educativo de Galicia, con ignorancia ou vulneración das leis (cousas ambas moi graves), continúa a cumprir un papel alienante, ensinando de costas á comunidade onde radica. Porque aínda hoxe en día, ó ingresaren na escola, as nenas e nenos galegofalantes teñen na práctica que abdicar do seu idioma, contradicindo abertamente o que a lexislación sinala: "O galego, como lingua propia de Galicia, é tamén lingua oficial no ensino en tódolos niveis educativos" (art. 12,1 da LNL).

Na miña condición de ensinante e de pai, teño ben constatado que en ningún momento a institución escolar acolleu ós meus fillos na lingua de instalación que lles é propia e desde a que iniciaron a apropiación do mundo. E se eles e outros nenos galegófonos seguen hoxe manifestándose en galego en calquera situación, débese certamente a motivacións, estímulo e efectos moi distintos dos que imperan no medio educativo que padecen.

Como ensinante con algunha experiencia, dou tamén fe de como na inmensa maioría das aulas do país continúa a romperse igual que hai vinte anos o vencello idiomático que unha porcentaxe elevada de escolares trae desde a familia e desde o medio. Así aillada, descontextualizada, a educación fai entre nós tábula rasa dos valores culturais a partir dos que un galego se abre ó mundo.

Moi lonxe estamos da "progresiva galeguización" do ensino postulada na Lei. Moito máis lonxe aínda de acadármola meta da galeguización real. E xa vai sendo hora de manifestarmos que un sistema educativo que non logra preservar-lo precioso vehículo transmisor da cultura dunha comunidade, da comunidade que educa e á que se debe, ese sistema é pernicioso e perfectamente inútil.

A situación é tan grave, que o propio Consello da Cultura Galega -organismo que, pola súa natureza e composición, non é susceptible de ser cualificado de parcialidade ideolóxica fronte á liña política do actual Goberno- manifesta o seguinte nun Informe de 1990: "A falta de seguimento dos programas por parte da Administración fai que en numerosos centros se incumpra a lexislación e as disposicións académicas da propia Consellería. Isto é especialmente notable na *incorporación da lingua galega a outras disciplinas ou materias* (Ciencias Sociais, Ciencias Naturais, etc.), *incorporación que no seu día foi valorada moi positivamente por razóns sociais e pedagóxicas e que só se leva á práctica en moi baixas porcentaxes, absolutamente insuficientes*".

"A lingua galega -continúa o Informe do Consello- non pode ficar reducida a ser unha materia máis nos programas de estudio. Iso equivale a darlle o mesmo tratamento que a un idioma estranxeiro no seu país. Así é

como a están recibindo nestes momentos a maior parte dos nosos nenos e mozos en idade escolar: as novas xeracións".

Referíndose ó proceso normalizador, sinala: "Recomendámo-la necesidade dunha política clara de progreso no uso do galego como lingua vehicular nos programas de estudio, estimulando e formando didacticamente ós profesores, traballando cos pais e cos alumnos, dotando de medios técnicos e económicos as aulas e as bibliotecas, apoiando a publicación de material pedagóxico e primando moi especialmente as iniciativas de base...". E remata: "A actual política educativa e lingüística non só non consegue nada disto senón que está a mostrar un claro retroceso na capacidade de uso do idioma e na súa valoración entre o alumnado, tal como o recoñecen os propios técnicos encargados de cualifica-las probas de selectividade e ingreso na Universidade" (Apdo. 2, pp. 4-5).

A Xunta, pois, a través do seu Departamento responsable, debe establecer xa, co carácter de minimum, unhas dotacións presupostarias que garantan e possibiliten acadar os obxectivos definidos na lei, mediante unha planificación de prioridades con fixación temporal. Isto é, definir e trazar un plan de política lingüística. Hoxe máis que nunca é posible esixir tal obxectivo, posto que, segundo a propia Xunta publicou, recibíuse do goberno central unha cantidade para normalización superior ós 2.800 millóns de pesetas, en concepto de débeda histórica respecto da nosa Comunidade.

O goberno galego deberá establecer tamén os perfís lingüísticos dos postos de traballo na función pública, encamiñados á determinación dos niveis de coñecemento do galego, a efectos da súa cualificación como requisito para acceder ó funcionariado.

Xa en concreto no ámbito do ensino, deberá dispor dunha vez as medidas necesarias para facer realidade a cooficialidade do noso idioma no sistema educativo, promovendo a súa implantación progresiva como lingua instrumental. É tan trascendente este factor que, se lográmo-los usos lingüísticos no ensino, poderemos afirmar que nos atopamos ante un proceso normalizador eficiente.

Por desgracia, hoxe a realidade é ben distinta, e desde as aulas séguese propiciando a substitución lingüística. Mentres en Cataluña o uso do catalán no ensino básico e medio acadar a cota do 70%, en Galicia sucede que non ocupa máis alá do 13%, dato máis significativo aínda se temos en conta que a presenza do galego na nosa sociedade ten unhas porcentaxes moito máis elevadas (datos do último Censo).

Incluso semella que hai que recordar que todo profesor ten dereito a impartir a súa disciplina en galego, máxime cando este leva presente no sistema máis alá de dez anos. Pero o que si resulta inexcusable é o establecemento de centros de primeiro ensino onde o idioma usual -curricular e ambiental- sexa o galego, por así demandalo o contexto

familiar e social dos nenos. Tamén resulta inexcusable a esixencia do funcionamento *real e eficaz* dos órganos de inspección, que deben asesorar pedagoxicamente e garanti-lo escrupuloso cumprimento da lexislación por parte do profesorado e dos centros. Neste apartado hase demandar con urxencia a constitución dunha inspección técnica específica para a disciplina de galego, así como unha necesaria coordinación entre as Direccións Xerais de Política Lingüística e as de EXB e EM. Haberá que poñer fin do mesmo modo ó simulacro vergonzante das probas de coñecemento do galego para os aspirantes ó acceso á función pública, en xeral, e máis en concreto á función docente.

As autoridades educativas deben velar pola esixencia de que tódolos alumnos, ó remate dos ciclos, coñezan o galego en igualdade co castelán. Isto, nin máis nin menos, é o que está legalmente establecido.

IV. O PLAN DE NORMALIZACIÓN NO PROXECTO CURRICULAR DE CENTRO

Os Proxectos Curriculares non son máis que a debida contextualización dos Deseños Curriculares Base en cada un dos centros. Por iso mesmo resulta inexcusable realizar un estudio rigoroso do centro nesta dobre vertente: a situación real do centro respecto ás actitudes e uso (oral e escrito) e o grao de correlación existente entre lingua ambiental (social e familiar) e lingua da comunidade educativa.

Con fundamento na Orde de 17 de agosto de 1992 pola que se regula a implantación da educación primaria, para a elaboración do Proxecto Curricular e coa finalidade de garanti-la súa coherencia e coordinación vertical, constituirase unha comisión presidida polo director e integrada polo xefe de estudos, os coordinadores de ciclo e, se é o caso, un profesor de educación especial e un profesor de apoio á integración (7,1). Semella inexcusable que nesta comisión ha estar tamén presente o coordinador do equipo de normalización lingüística.

A mesma Orde, no seu punto 14, insta a que cada centro debe realizar un estudio sociolingüístico sobre o contexto social no que se ubica para determinar cal é a lingua materna e ambiental dos alumnos, resultado ó que deben vincularse as adecuadas estratexias didácticas que virán enmarcadas nas liñas definidas polo labor dos equipos e polos principios psicopedagóxicos nos que se fundamenta. Isto significa dar cumprimento á LNL.

Dise no mesmo punto: "A opción lingüística e as estratexias didácticas elixidas serán recollidas no proxecto educativo de centro". Non está de máis matizar a este respecto que non se trata de "optar" voluntariamente por unha das dúas linguas oficiais en presenza, senón de determinar con fundamento cal é a lingua materna de partida e de trazar acto

seguido as estratexias adecuadas que conduzan ó dominio efectivo de ambos a dous idiomas a medida que o proceso de escolarización avanza.

V. MODELOS TEÓRICOS E ESTRATEXIAS PROGRESIVAS NO PCC

1) **Elaboración do modelo.** Para establecérmolo PCC consultaremos referencias bibliográficas e modelos teóricos achegados por comunidades pioneiras tamén con lingua propia. Os modelos e publicacións válidas para o MEC serán a este respecto os menos indicados por estaren moi lonxe da problemática galega. No momento de abordar as estratexias curriculares debe considerarse como eixe principal a realidade lingüística na que estamos inmersos, con tódolos problemas que conleva, e non perder nunca de vista a meta que nos move: a normalización do noso idioma no sistema.

2) **Adscrición do profesorado.** Para o alumno castelanófono, o profesor de galego é modelo de lingua e crea nel un reflexo condicionado de cara á contextualización do novo código. Segundo o modelo de aprendizaxe dos bilingües naturais, ha de establecerse a correspondencia profesor-lingua nos primeiros niveis (Infantil e primeiro ciclo de primaria).

3) **Cando ensinar.** Atendendo á legalidade vixente, nos PCC deben contemplarse medidas que garantan a bilingüidade dos alumnos ó culminar cada unha das etapas, o que significa coñecer e ser capaces de usar as dúas linguas por oral e por escrito. Non fai falta advertir que, ante a presión social do castelán, deben tomarse as precaucións debidas no currículo co obxecto de compensar cunha maior presenza a nosa lingua.

No tocante ó galego, a bilingüidade non se adquire sen unha aprendizaxe contextualizada e reforzada pola actividade normal do centro, e aquí é fundamental a lingua vehicular empregada nas aulas e as relacións orais da comunidade educativa.

As estratexias de acción deseñaranse de acordo coas características sociolingüísticas e culturais de cada centro, pero redúcense basicamente a dúas:

a) Inmersión temperá en galego, propiciando o concurso voluntario dos pais e a responsabilidade consciente dos profesores de educación infantil e primeiro ciclo de primaria.

b) Inmersión tardía en galego a partir do segundo ciclo de primaria.

4) **Que e como ensinar.** O PCC ha contempla-lo punto de partida do alumnado para aplicar unha metodoloxía diferenciada segundo estes supostos:

-Alumnos de medio galegófono, isto é: alumnos falantes activos ou pasivos.

-Alumnos de medio castelanófono.

A inclusión nun ou noutro grupo virá determinada por un estudio analítico dos usos idiomáticos do medio e a metodoloxía ha de aborda-la lingua desde puntos de vista ben diferenciados. En calquera caso, o enfoque comunicativo debe presidir sempre o traballo da aula, facendo dos alumnos usuarios da lingua nun intercambio democrático e preterindo aspectos de gramática inútil ou desmotivadores da verdadeira aprendizaxe.

5) **Que, cando e como avaliar.** Vén sendo frecuente que alumnos que non falan leven elevadas cualificacións, fronte a unha maioría de falantes que ó mellor se avalían negativamente. Da clarificación de obxectivos e contidos nacerán precisamente uns criterios de avaliación moi diferentes que primen *usos e actitudes normalizadores* e non aprendizaxes memorísticas que non se traducen en operatividade lingüística.